

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Н А К А З

21 жовтня 2013 р.

м. Київ

№ 1456

Про затвердження Концепції
профільного навчання у старшій школі

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», рішення колегії Міністерства освіти і науки від 27 серпня 2013 року протокол № 4/1-2 та з метою модернізації змісту загальної середньої освіти

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Концепцію профільного навчання у старшій школі, що додається.
2. Структурним підрозділам Міністерства освіти і науки, Міністерству освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управлінням (департаментам) освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій забезпечити необхідні умови для реалізації завдань, визначених Концепцією профільного навчання у старшій школі.
3. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Міністр

Д. В. Табачник

Концепція профільного навчання в старшій школі

І. ВСТУП

1.1. Ця Концепція визначає методологію, організаційно-педагогічні умови та окреслює механізми реалізації профільного навчання у старшій школі.

Профільне навчання є одним із ключових напрямів модернізації та удосконалення системи освіти нашої держави й передбачає реальне й планомірне оновлення школи старшого ступеня і має найбільшою мірою враховувати інтереси, нахили і здібності, можливості кожного учня, у тому числі з особливими освітніми потребами, у контексті соціального та професійного самовизначення і відповідності вимогам сучасного ринку праці. Такий підхід до організації освіти старшокласників не лише найповніше реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, а й дає змогу створити найоптимальніші умови для їхнього професійного самовизначення та подальшої самореалізації.

1.2. Документи, на яких базується Концепція

Профільне навчання запроваджується та унормовується наступними документами:

Закон України «Про освіту»;

Закон України «Про загальну середню освіту»;

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, затверджена Указом Президента України від 25.06.2013 № 344;

Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» від 30.09.2010 № 926;

Указ Президента України «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями» від 19.05.2011 № 588;

Державна національна програма «Освіта: Україна XXI століття»;

Національна доктрина розвитку освіти;

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти;

Положення про освітній округ;

Методичні рекомендації щодо складення регіональних планів створення освітніх округів та модернізації мережі професійно-технічних, загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі шкіл-інтернатів, затверджені розпорядження КМУ від 5.09. 2012 № 675-р;

Положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат;

Концепція державної системи професійної орієнтації населення (постанова КМУ від 17.09. 2008 № 842);

Концепція розвитку інклюзивної освіти (наказ МОН України від 01.10.2010 № 912);

Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (наказ МОН України від 14.08.2013 № 1176);

Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах (постанова КМУ від 15.08.2011 № 872);

Положення про дистанційне навчання, затверджене наказом МОН від 25.04.2013 № 466, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 30.04.2013 № 703/23235.

1.3. Коротка характеристика вітчизняного і зарубіжного досвіду організації профільного навчання.

Досвід профільного навчання в Україні охоплює такі його віхи:

професійно зорієнтоване навчання (XIX – на поч. XX ст.) у класичних гімназіях, які готували для вступу до університетів; у реальних училищах, де готували для навчання у технічних інститутах; у різноманітних професійних школах: середніх (технічних, медичних, педагогічних, комерційних, мистецьких, духовних, сільськогосподарських), початкових

(ремісничих і промислово-технічних, сільськогосподарських, педагогічних, духовних, торгово-промислових, медичних, мистецьких);

починаючи з 20-х років ХХ ст. підготовка до майбутньої трудової діяльності здійснювалася професійними школами різних типів (індустріально-технічні, сільськогосподарські, соціально-економічні, медичні, мистецькі, ремісничо-промислові, будівельні, транспортні), де після закінчення семирічної трудової школи учні навчалися протягом 3-4-х років;

з другої половини 1930-х років профільне навчання реалізовувалося школами фабрично-заводського учнівства та школами сільської молоді для підлітків (термін навчання – 2-4 роки), однак ці заклади виявилися тупиковим напрямом;

після прийняття Закону "Про зміцнення зв'язку школи з життям та про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР" (1958) запровадили навчання обдарованих дітей у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням окремих предметів (фізики, математики, музики, художньої творчості, іноземних мов та ін.), створили систему професійно-технічної освіти, було розгорнуто трудове і професійне навчання у навчально-виробничих комбінатах (60-80-ті роки ХХ ст.). У цей період у школах започаткували роботу класи з поглибленим вивченням окремих предметів, було введено факультативи;

новим етапом стала організація наприкінці 1980-х – у 1990-х роках поглибленого вивчення окремих предметів у нових типах освітніх закладів (гімназіях, ліцеях, колежах), що орієнтували на подальше навчання у ВНЗ.

Як свідчить досвід, найбільш вдалою є модель організації профільного навчання, за якої загальноосвітній навчальний заклад має партнерські стосунки з професійно-технічним або вищим навчальним закладом, чи, навіть, входить до його структури.

Профілізація старшої школи в Україні відповідає загальному контексту розвитку **старшої школи в зарубіжжі**, яка в країнах світу є профільною. Кількість профілів/напрямів диференціації може варіюватися від 3 (Німеччина, Франція) до 17 (Швеція). Тривалість профільного навчання у середньому становить 2-4 роки.

Існує два базових підходи до організації профільного навчання в зарубіжжі: профілізація в межах єдиної установи, або – в межах окремих типів навчальних закладів (академічних, технічних, професійних тощо).

Незалежно від національної специфіки, в усіх країнах профільне навчання базується на визначенні переліку навчальних предметів чи освітніх галузей, змісту, вмінь і навичок/компетентностей, необхідних для підготовки молоді до дорослого життя. Узагальнений варіант є комбінацією таких складових:

загальноосвітні, обов'язкові для вивчення усіма учнями предмети/освітні галузі, до переліку яких найчастіше входять державна мова (мови), математика, предмети гуманітарного циклу (історія, суспільствознавство, громадянське виховання), фізична культура (іноді з інтеграцією освіти про здоровий спосіб життя), ІКТ, природознавство (інтегрований предмет з елементами фізики, хімії, біології), мистецтвознавство (основи мистецтва, музики, танцю, драми) та іноземна мова. Зокрема, у Швеції загальноосвітня складова включає 8 обов'язкових навчальних предметів/освітніх галузей, на навчання яких відводиться приблизно третина всього навчального часу;

профільні предмети, які відповідають обраному профілю/напрямку навчання. Профільний предмет залишається головним компонентом змісту освіти на цьому рівні, передбачаючи поглиблене навчання предметів обраного профілю;

предмети за вибором (загальноосвітні чи профільно-базовані), які надають учням можливість удосконалювати знання з обраної галузі шляхом вивчення поглиблених модулів з фаху або споріднених з ним. Можливим є вибір протилежних до профілю дисциплін або дисциплін загального характеру;

міжпредметні галузі/теми/курси, орієнтовані на формування ключових компетентностей. Це – уміння вчитися, використовувати ІКТ, критично мислити, приймати рішення та розв'язувати проблеми; здобувати нові знання протягом життя; працювати в команді;

релігійна/моральна освіта (за бажанням учнів та їхніх батьків);

предмети/курси практичного спрямування, що передбачають, у тому числі, волонтерську роботу у громаді.

Підходи до формування індивідуального навчального плану учня варіюються від варіанту жорстко фіксованого переліку обов'язкових навчальних предметів/курсів (Франція) до надання можливості учневі обрати з пропонованого переліку навчальних предметів/курсів (США).

В умовах неможливості та недоцільності механічного запозичення зарубіжних практик функціонування профільної школи важливим для України є кореляція розвитку національної освіти зі світовими тенденціями організації профільного навчання, що відкриває нові перспективи інтеграції в освітній та професійний простори зарубіжної спільноти. Цінним для України є такі ключові тенденції, як: інтенсифікація індивідуалізації навчання, мінімізація кількості обов'язкових предметів у порівнянні з базовою освітою, оптимізація тривалості навчання та кількості профілів відповідно до потреб економіки та національних особливостей системи освіти, запровадження компонентного формату змісту освіти, диверсифікація організаційних форм, які охоплюють варіанти, починаючи від окремого навчального закладу, до профілів/курсів у межах однієї установи.

II. СУТНІСТЬ, МЕТА І ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

2.1. У цій Концепції терміни вживаються у таких значеннях:

Профільне навчання – вид диференціації й індивідуалізації навчання, що дає змогу за рахунок змін у структурі, змісті й організації освітнього процесу повніше враховувати інтереси, нахили і здібності учнів, їх можливості, створювати умови для навчання старшокласників відповідно до їхніх освітніх і професійних інтересів і намірів щодо соціального і професійного самовизначення.

Мета профільного навчання – забезпечення умов для якісної освіти старшокласників у відповідності з їхніми індивідуальними нахилами, можливостями, здібностями і потребами, забезпечення професійної орієнтації учнів на майбутню діяльність, яка користується попитом на ринку праці, встановлення наступності між загальною середньою і професійною освітою, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Профільна школа є інституційною формою реалізації цієї мети.

Основні завдання профільного навчання

- створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки;

- забезпечення наступності між загальною середньою та професійною освітою, можливості отримати професію;

- сприяння професійній орієнтації і самовизначенню старшокласників, соціалізації учнів незалежно від місця проживання, стану здоров'я тощо;

- здійснення психолого-педагогічної діагностики щодо визначення готовності до прийняття самостійних рішень, пов'язаних з професійним становленням;

- сприяння у розвитку творчої самостійності, формуванні системи уявлень, ціннісних орієнтацій, дослідницьких умінь і навичок, які забезпечать випускнику школи можливість успішно самореалізуватися;

- продовження всебічного розвитку учня як цілісної особистості, його здібностей і обдарувань, його духовності й культури, формування громадянина України, здатного до свідомого суспільного вибору.

2.2. Принципи організації

Реалізація мети і завдань профільного навчання здійснюється на основі *принципів*, які обумовлені особистісно орієнтованою, компетентнісною парадигмою освіти і виховання і відображають специфіку профільного навчання.

Принцип соціальної рівноваги. Передбачає узгодження трьох позицій: можливостей освітніх послуг, запитів ринку праці й соціальних очікувань випускників школи.

Принцип наступності й неперервності. Передбачає взаємозв'язок між допрофільною підготовкою, профільним навчанням та професійною підготовкою.

Принцип гнучкості. Полягає у забезпеченні можливостей та умов для зміни профілю навчання, змісту і форм організації профільного навчання, у тому числі дистанційного, широкого вибору змісту навчальних програм та можливостей для його корекції.

Принцип варіативності. Полягає у багаторівневості навчальних планів, освітніх програм, змісту освіти, використанні різноманітних технологій, надання учням можливості вибору предметів (курсів), що вільно вивчаються, зміни видів діяльності, використанні інтегративного підходу у вивченні обов'язкових предметів.

Принцип діагностико-прогностичної реалізованості. Полягає у виявленні здібностей учнів для обґрунтованої орієнтації на профіль навчання та подальше професійне самовизначення.

Принцип диференціації. Полягає у забезпеченні умов для добровільного вибору школярами профілю навчання, виходячи з їхніх пізнавальних інтересів, здібностей, досягнутих результатів навчання й професійних намірів.

Принцип індивідуалізації. Передбачає урахування індивідуальних особливостей особистості для досягнення поставленої мети, що слугує основою для здійснення особистісно орієнтованого навчання у профільній школі.

III. СТРУКТУРА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

3.1. Профіль навчання – це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає розширене, поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів.

Засвоєння змісту освіти у загальноосвітніх навчальних закладах з профільним навчанням має, по-перше, забезпечувати загальноосвітню підготовку учнів, по-друге - підготовку до майбутньої професійної діяльності.

Профіль навчання визначається з урахуванням інтересів та можливостей учнів, перспектив здобуття подальшої освіти і професійних перспектив учнівської молоді; кадрових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів школи; соціокультурної і виробничої інфраструктури району, регіону.

Школи формують ті чи інші профілі навчання за рахунок комбінації базових, профільних, вибірково-обов'язкових предметів, спеціальних курсів, курсів за вибором та факультативів відповідно до профільного самовизначення учнів.

Передумови для профільного навчання:

- організація допрофільної підготовки учнів на завершальному етапі основної школи (8-9 класи), і як результат – вмотивований вибір учнем профілю навчання;
- дотримання наступності й перспективності у навчанні;
- необхідність створення знаневої й функціональної бази для формування професійної компетентності та її складових;
- забезпечення повної реалізації варіативної складової навчального плану відповідно до потреб і інтересів учнів;
- запровадження поглибленого вивчення одного або кількох предметів в основній школі;
- вивчення бажань, потреб та можливостей учнів 8-9 класів щодо необхідності введення того чи іншого профілю (анкетування, тестування, співбесіди тощо);
- організація інформаційно-роз'яснювальної роботи з батьками (особами, які їх замінюють) щодо необхідності та можливостей навчального закладу у відкритті того чи іншого профілю;
- необхідність урахування двох джерел цілевизначення – соціального замовлення та потреб і можливостей учня;
- врахування потреби та перспектив національного та регіонального ринків праці;
- наявність можливих матеріальних та фінансових ресурсів школи та регіону тощо.

3.2. Базові предмети є обов'язковими для учнів всіх профілів (інваріантна складова). Ці предмети реалізують цілі й завдання загальної середньої освіти. Зміст навчання і вимоги до

підготовки старшокласників визначаються Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти.

Визначається 6 базових предметів (українська мова та література, іноземна мова, історія України та всесвітня історія, математика, природознавство, фізична культура), на вивчення яких виділяється по три години на тиждень у 10 та 11 класах. При побудові навчальних профілів природничого спрямування замість предмету «Природознавство» вивчаються на профільному або базовому рівні предмети природничого циклу (астрономія, біологія, географія, екологія, фізика, хімія). При побудові математичних – до трьох годин інваріантної частини додаються п'ять годин, які розподіляються між алгеброю та геометрією; при профільному вивченні української філології – вісім годин розподіляються на вивчення української мови та літератури; іноземної філології – на вивчення першої та другої іноземних мов тощо.

Профільні предмети - це предмети, що реалізують цілі, завдання і зміст кожного конкретного профілю. Профільні предмети вивчаються поглиблено і передбачають більш повне опанування понять, законів, теорій; використання інноваційних технологій навчання; організації дослідницької, проектної діяльності; профільної навчальної практики учнів тощо.

Профільні предмети забезпечують також прикладне спрямування навчання за рахунок інтеграції знань і методів пізнання та застосування їх у різних сферах діяльності, у т.ч. і професійній, яка визначається специфікою профілю навчання.

Вибір профільних предметів здійснюється з переліку, встановленого Міністерством освіти і науки України.

Успішне опанування навчальних програм відповідних профільних предметів може забезпечувати отримання тієї чи іншої професії з отриманням документа державного зразка.

На вивчення профільних предметів може відводитися 5-10 годин на тиждень в 10 та 11 класах у залежності від кількості обраних учнем предметів для профільного вивчення. Кількість годин на їх вивчення може бути збільшена за рахунок додаткових годин навчального плану.

Спеціальні курси/профільючі предмети - це навчальні курси/предмети, які входять до складу відповідного профілю навчання і забезпечують поглиблене й розширене вивчення профільних предметів (наприклад, спеціальні курси «Астрофізика», «Прикладна механіка», або/і предмет «Астрономія» для фізичного профілю; спеціальні курси «Риторика», «Історія літератури» для філологічного профілю) або профільну прикладну та професійну спеціалізацію навчання (наприклад, курси «Професійні проби»). Вибір спеціальних курсів здійснюється учнями з урахуванням планів на подальшу професійну освіту та можливостей навчального закладу.

На вивчення спеціальних курсів/предметів може відводитися від 2 до 7 годин на тиждень у кожному класі (в залежності від кількості вибраних профільних предметів). Кількість годин на вивчення спеціальних курсів/предметів може бути збільшена за рахунок додаткових годин навчального плану.

Вибірково-обов'язкові предмети – це предмети, які вводяться до навчального плану з метою загального розвитку учнів («Основи здоров'я», «Технології», «Мистецтво», «Прикладна економіка» (або інші предмети економічного спрямування: «Основи податкових знань», «Фінансова грамотність», «Підприємництво» тощо) для повнішого задоволення освітніх запитів учнів та обираються ними самостійно із запропонованого переліку.

Із чотирьох запропонованих предметів учні за час навчання у старшій школі можуть вивчати два - один предмет вивчається у 10 класі, один – у 11. На вивчення кожного з предметів відводиться 3 години на тиждень.

Курси за вибором. Входять до обов'язкової частини навчального плану. Курси за вибором можуть вибиратися не тільки згідно з обраним профілем, але й за власним бажанням учня, який хоче поглибити свої знання з певних дисциплін (наприклад, «Психологія» для математичного профілю тощо). Необхідно враховувати можливість зміни учнями курсу за вибором. У такому разі ці курси можуть пропонуватися у формі навчальних модулів та інтегрованих курсів.

Факультативні курси – навчальні курси, що не входять до основної сітки годин і можуть обиратися учнями. Ці курси спрямовані на додаткове та поглиблене вивчення як певних

предметів, так і отримання знань із суміжних наукових галузей. Школа надає учневі право обрати факультативний курс.

Кількість годин на курси за вибором, факультативи визначається закладом за рахунок додаткових годин (5 годин на тиждень). Додаткові години також використовуються на вивчення другої іноземної мови, російської чи іншої мови національних меншин, курси духовно-морального спрямування.

Школа може організовувати навчання за універсальним профілем без виокремлення профільного(них) предмета(тів). У такому випадку кількість базових предметів визначається Типовими навчальними планами.

У навчальних закладах, які працюють за універсальним профілем навчання, окремі учні (учень) може обрати інший профіль навчання, у тому числі в іншому навчальному закладі.

Зміст освіти і вимоги до його засвоєння у старшій школі диференціюються за базовим і профільним рівнями та конкретизуються навчальними програмами. Навчальні програми базового рівня розробляються та затверджуються Міністерством освіти і науки України для базових, профільюючих, вибірково-обов'язкових предметів і предметів універсального профілю.

Навчальні програми профільного рівня розробляються та затверджуються Міністерством освіти і науки України для профільних предметів в органічному поєднанні з програмами спецкурсів.

Навчальні програми курсів за вибором, факультативів можуть розроблятися навчальними закладами і використовуватися в цих і в інших навчальних закладах після відповідного розгляду предметними комісіями Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.

IV. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

4.1. Профільне навчання здійснюється у загальноосвітніх навчальних закладах різного типу: школах, гімназіях, ліцєях, коледжах, колегіумах, спеціалізованих школах з поглибленим вивченням предметів, навчально-виховних комплексах, опорних школах освітнього округу, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, ресурсних центрах, освітній потенціал яких використовується іншими закладами освітньої мережі району, позашкільних, професійно-технічних і вищих навчальних закладах тощо.

Організація профільного навчання має здійснюватися з урахуванням особливостей функціонування кожного навчального закладу та архітектурної доступності.

У сільській місцевості, за відсутності учнів для формування класу, профільне навчання може реалізовуватися за індивідуальними планами і програмами з метою задоволення індивідуальних запитів учнів, у тому числі за дистанційною формою навчання чи у формі екстернату.

За характером взаємодії суб'єктів профільного навчання виділяються *форми його організації*.

4.2. Внутрішньошкільні:

- профільні класи (групи) в однопрофільних і багатoproфільних загальноосвітніх навчальних закладах;
- профільні класи з поглибленим вивченням предметів;
- профільне навчання за індивідуальними навчальними планами та програмами (індивідуальні освітні траєкторії);
- динамічні профільні групи (у тому числі різновікові);
- профільні класи (групи) в спеціалізованих школах – інтернатах.

Загальноосвітній навчальний заклад може бути однопрофільним (реалізовувати тільки один вибраний профіль) і багатoproфільним (реалізувати кілька профілів навчання).

Зовнішньошкільні:

- міжшкільні профільні класи (групи) в опорній школі освітнього округу, районному ресурсному центрі, НВК тощо;
- міжшкільні класи (групи) професійної підготовки та профільного навчання на базі міжшкільного навчально-виробничого комбінату (МНВК);

- профільні класи (групи) загальноосвітніх навчальних закладів на базі професійно - технічних, вищих навчальних закладів.

4.3. Міжшкільна взаємодія

Взаємодія шкіл на паритетній основі (профільне навчання реалізується в формі міжшкільних профільних груп з метою ширшого його вибору).

Об'єднання загальноосвітніх шкіл у формі освітнього округу, при цьому профільні предмети можуть реалізуватися в опорній школі, а інваріантний складник у кожному закладі – суб'єкті.

Взаємодія школи із спеціалізованими закладами: музичного, художнього, спортивного та іншого спрямування.

На *міжшкільному* рівні розподіл профілів може здійснюватися між школами, які вибрали тільки один профіль (однопрофільна школа). При цьому, водночас, можуть створюватися міжшкільні профільні групи, які вивчають інший(ші) предмет(ти) за програмами профільного рівня.

Міжшкільний розподіл профілів також може здійснюватися за двома і більше профілями (багатопрофільна школа), що реалізуються в опорній школі, МНВК чи іншому навчальному закладі. У сільській місцевості опорна школа освітнього округу може функціонувати як багатопрофільна, а нечисленні школи (суб'єкти освітнього округу) як однопрофільні.

4.4. Мережева взаємодія

Формування цільових груп із складу учнів різних типів шкіл, що входять до районної мережі закладів загальної середньої освіти (організація довузівської підготовки, поглиблене вивчення предметів для учнів з високими інтелектуальними здібностями, що здійснюється на рівні району, міжшкільні профільні групи у МНВК, позашкільні навчальні заклади та ін.).

Форми взаємодії навчальних закладів, закладів музичного, художнього, спортивного спрямування тощо не обмежується наведеними прикладами.

4.5. Варіативність моделей профільного навчання

Опорна профільна школа. Створюється на базі загальноосвітніх навчальних закладів I-III, II-III чи III ступенів, що мають необхідну архітектурну доступність, матеріально-технічну базу, кадрове забезпечення та розташована в межах територіальної доступності для учнів сусідніх закладів освіти.

Опорний навчальний заклад виступає також центром методичної роботи щодо організації профільного навчання, де розробляються методики проведення спеціальних курсів, психологічних тренінгів, проводяться майстер – класи, презентації та ін.

Профільне навчання за індивідуальними навчальними планами здійснюється з метою задоволення індивідуальних запитів старшокласників. Вибір циклу профільних предметів певного профілю може здійснюватися за індивідуальними навчальними планами.

Навчальний план розробляється на замовлення учня і його батьків відповідно до нормативних вимог до такої форми навчання.

Зазначена модель частіше використовується у малочисельних загальноосвітніх навчальних закладах, де кількість учнів одного класу менша 5 осіб, при організації інклюзивного навчання, а також у однопрофільних загальноосвітніх навчальних закладах для забезпечення вибору іншого профілю окремими учнями (або, за бажанням учня, забезпечення можливості одночасно здобувати освіту за двома профілями).

Водночас, учителі широко використовують технології навчання на партнерських засадах, виступаючи консультантами у розробленні та реалізації індивідуальних програм. Основними орієнтирами розроблення індивідуальної програми є: діагностика інтересів, потреб, природних задатків, рівнів креативності та рівень мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

У цій моделі перспективним є використання дистанційної форми навчання.

Динамічні профільні групи. Профільна школа з динамічними профільними групами як модель передбачає формування груп в межах одного класу, або міжкласних, що передбачає поглиблене вивчення навчального(них) предмета(тів). Динамічні групи створюються за профілями, а базові предмети вивчаються всіма учнями.

У загальноосвітніх навчальних закладах I-III ступенів, з малою наповнюваністю учнів, можуть створюватися **різновікові профільні групи** (10–11-ті класи).

Зазначена модель будується на внутрішньошкільних принципах профілізації, що передбачають використання освітніх ресурсів однієї школи з урахуванням інтересів і життєвих планів учнів, їхніх можливостей наявної навчально-методичної, матеріальної бази та інших ресурсів, що забезпечують реалізацію профільного навчання у динамічних профільних групах.

Профільні групи (класи) за одним напрямом профілізації. У загальноосвітніх навчальних закладах, у яких відсутні паралельні класи, можуть створюватися профільні групи у межах одного напрямку профілізації за наявності відповідних матеріальних, кадрових умов, а також з урахуванням потреб учнів, соціального замовлення. Для учнів з іншими освітніми намірами та особливими освітніми потребами можуть також використовуватися індивідуальні форми профільного навчання (екстернат, дистанційна, індивідуальні консультації та ін.).

Профільне навчання за одним напрямом профілізації здійснюється у спеціалізованих навчальних закладах із визначеним предметом поглибленого вивчення.

Профільні групи (класи) з декількома напрямами профілізації. У загальноосвітніх навчальних закладах з наявністю паралельних класів можуть створюватися профільні класи (групи) за декількома напрямами профілізації за наявності відповідних матеріальних, кадрових умов, а також з урахуванням потреб учнів, соціального замовлення.

Міжшкільні профільні групи. Міжшкільні профільні групи можуть створюватися на базі опорних шкіл освітнього округу, навчально-виховних комплексів, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів. Фінансування таких груп може забезпечуватися за рахунок кооперації коштів закладів освіти, фізичних і юридичних осіб. Відносини між закладами, що направляють учнів на навчання, та закладом, що здійснює профільну підготовку й надає освітні послуги, регулюються спільними угодами.

Районний (міський) ресурсний центр. Ресурсний центр районного (міського) рівня створюється, зазвичай, на базі навчальних закладів, що мають архітектурну доступність, належне матеріально-технічне, професійно-педагогічне забезпечення, що дозволяє ефективно використовувати матеріальні, кадрові ресурси, концентрувати їх для вирішення освітніх потреб віддалених шкіл. Пропонована організаційна форма розглядається як продуктивна для обслуговування різних закладів загальної середньої освіти району (міста), формуючи групи учнів різних освітніх округів та шкіл, що не можуть забезпечити вивчення профільних предметів та надати якісні освітні послуги. Районний (міський) ресурсний центр може забезпечувати навчання у очно-заочній, дистанційній формі, екстернату, організувати міжшкільні навчальні майстерні, проводити майстер-класи та ін.

На базі обласних установ для школярів, навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти також можуть створюватися **обласні ресурсні центри**.

Освітній округ з кількома опорними школами. Освітній округ розглядається як форма взаємодії навчальних закладів, спрямована на здійснення профільного навчання учнів різних типів загальноосвітніх шкіл, у тому числі малочисельних, що здійснюється за рахунок цілеспрямованого й організованого залучення освітніх ресурсів, у тому числі ресурсів професійно-технічних навчальних закладів різних рівнів атестації, форм власності і підпорядкування, що знаходяться на території обслуговування. Опорні школи (навчальні заклади) освітнього округу спільно визначають вагомі для учнів профілі, максимально охоплюючи профільні предмети, курси за вибором, що збігаються з вибором учнів двох чи більше шкіл як суб'єктів освітнього округу.

Районна мережева організація профільного навчання.

У цій моделі профільне навчання учнів конкретної школи здійснюється за рахунок цілеспрямованого й організованого залучення освітніх ресурсів інших закладів і може будуватися у двох основних варіантах.

Перший варіант пов'язаний з об'єднанням декількох загальноосвітніх навчальних закладів навколо найбільш потужної школи, що має відповідну архітектурну доступність, оснащена достатнім матеріальним і кадровим потенціалом і виконує роль «ресурсного центра». У цьому випадку кожний загальноосвітній заклад даної групи забезпечує викладання в повному обсязі

базових загальноосвітніх предметів і ту частину профільного навчання (профільних предметів й профільних курсів за вибором), які вона може реалізувати в рамках своїх можливостей. Інша профільна підготовка здійснюється в районному ресурсному центрі.

Другий варіант заснований на кооперації загальноосвітньої школи із закладами позашкільної освіти, вищої, середньої й професійно-технічної освіти, що залучені до здійснення профільного навчання. Водночас широко використовують дистанційні курси, заочні школи, сесійні види діяльності тощо.

Для реалізації профільного навчання можуть також використовуватися *школи-інтернати*, що охоплюють учнів з числа випускників основної (базової) школи, при цьому напрям профілізації й профілі навчання визначаються з урахуванням освітніх потреб учнів, їх *можливостей*, рівня розвитку матеріально-технічної бази, фінансових, кадрових ресурсів.

4.6. **Центр міжшкільних профільних курсів** може створюватися за вибором учнів орієнтованих на допрофільну підготовку та профільне навчання. Тут створюються умови для реалізації профілів, яких немає в опорних школах та школах за місцем проживання. Реалізація різних типів навчальних програм може здійснюватися у формі очно-заочного, дистанційного навчання.

Соціально-педагогічне об'єднання частіше створюється у сільській місцевості, що поєднує різні установи і заклади, що функціонують на території обслуговування, а саме: загальноосвітні, позашкільні, професійно-технічні навчальні заклади, заклади культури, бібліотеки та ін., ресурсна база яких може бути використана для здійснення профільного навчання. Створення соціально-педагогічних об'єднань проводиться органами виконавчої влади або місцевого самоврядування на підставі клопотання органів управління освітою.

Загальноосвітні навчальні заклади за погодженням з відповідними управліннями освіти можуть створювати інші моделі організації профільного навчання.

V. ДОПРОФІЛЬНА ПІДГОТОВКА

5.1. **Допрофільна підготовка** – це компонент профільного навчання, який здійснюється в основній школі (8–9 класи) і покликаний повною мірою забезпечувати реалізацію інтересів, нахилів і здібностей учнів шляхом відповідних змін у завданнях, змісті й організації процесу навчання. Допрофільна підготовка забезпечує наступність між основною та старшою школою, закладає інформаційні та психолого-педагогічні основи для успішного профільного навчання учня і створює передумови для життєвого і професійного самовизначення.

За наявності відповідного навчально-методичного, кадрового забезпечення навчальний заклад за потребою може запроваджувати допрофільну підготовку і в більш ранньому віці учнів.

Мета допрофільної підготовки – надання допомоги учневі в раціональному виборі майбутнього навчального профілю, створення сприятливих умов для його самовизначення і самореалізації, подальшого профільного навчання шляхом диференціації та індивідуалізації навчання в основній школі.

Завдання допрофільної підготовки:

- оптимальний вибір учнем майбутнього спрямування профільного навчання;
- розвиток особистості учня, розкриття, розвиток і реалізація його задатків і здібностей;
- підтримання і розвиток мотивації навчально-пізнавальної і творчої діяльності, продовження навчання, формування в учня інтересу до певного профілю (профілів), до профільного навчання загалом;
- інформування учня про переваги, цілі й завдання профільного навчання, перелік профілів, їхній зміст і особливості, можливий вплив вибору навчального профілю на подальше професійне навчання і його потенційний зв'язок з трудовою (професійною) діяльністю;
- набуття учнем досвіду самопізнання, самовизначення і самореалізації у процесі здійснення допрофільної підготовки, вибору навчального профілю.

5.2. **Форми та технології реалізації допрофільної підготовки.**

До основних форм допрофільної підготовки необхідно віднести: поглиблене вивчення окремих навчальних предметів, курсів за вибором, у тому числі профілеорієнтаційного спрямування, факультативних курсів, створення допрофільних груп, проведення профільної орієнтації, профільного консультування, інформаційної роботи, заняття в предметних гуртках, наукових товариствах учнів, конкурс-захист науково-дослідницьких робіт у Малій академії наук, участь у предметних олімпіадах, співбесіди в кабінетах профорієнтації та ін.

Поглиблене вивчення окремих навчальних предметів крім розширення і поглиблення змісту, має сприяти формуванню стійкого інтересу до предмета, розвитку відповідних здібностей і орієнтації на професійну діяльність, де використовуються одержані знання. Поглиблене вивчення здійснюється за спеціальними програмами і підручниками, або за модульним принципом - програма загальноосвітньої школи доповнюється набором модулів, які поглиблюють відповідні теми.

Курси за вибором (в основній школі) – обов'язкові навчальні курси, самостійний вибір яких здійснюється учнем з двох і більше альтернатив, запропонованих школою. Курси за вибором сприяють вибору учнем його подальшого навчального профілю і розвитку відповідних предметних компетентностей шляхом формування цінностей і ставлень, поглиблення і розширення теоретичних і прикладних знань, формування вмінь і навичок, набуття досвіду пізнавальної і творчої діяльності, розкриття й розвитку задатків і здібностей.

Факультативні курси (в основній школі) – необов'язкові навчальні курси (предмети), що сприяють вибору учнем майбутнього навчального профілю шляхом поглибленого вивчення нормативного навчального предмета або певної галузі практичної діяльності.

Навчальні програми курсів за вибором та факультативних курсів для основної школи можуть пропонуватися як Міністерством освіти і науки України, так і навчальними закладами після їх розгляду відповідними предметними комісіями Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.

Допрофільна підготовка може здійснюватися в межах одного класу, для її організації також можуть створюватися групи з учнів різних класів навчального закладу або різних навчальних закладів (освітній округ, МНВК, дистанційне навчання тощо).

Технології допрофільної підготовки – це різновид освітніх технологій; сукупність способів діяльності працівників системи середньої освіти, спрямованих на надання учневі допомоги в раціональному виборі майбутнього навчального профілю, створення сприятливих умов для самовизначення і самореалізації, подальшого профільного навчання.

Серед технологій допрофільної підготовки можна виділити такі: профільної діагностики, профільної орієнтації, профільного консультування, профільного інформування та ін.

Профільна діагностика - встановлення і комплексне вивчення здібностей, мотивів та інтересів, навчальних досягнень і результатів допрофільної підготовки учнів, які характеризують можливості їх навчання за певним профілем. Профільна діагностика дає змогу прогнозувати оптимальний навчальний профіль, вносити зміни в процес допрофільного навчання з метою підвищення його ефективності.

Профільна орієнтація – спрямована на ознайомлення учнів 8 – 9 класів з навчальними профілями, сприяння йому у визначенні оптимального з них. Профільна орієнтація здійснюється на основі діагностування здібностей та можливостей учня, гарантує вибір навчального профілю з урахуванням його здібностей, потреб і бажань. Профільна орієнтація також передбачає розвиток в учня позитивного ставлення до профільного навчання.

Профільне консультування – індивідуальна консультативна допомога учневі у виборі навчального профілю в старшій школі.

Інформаційна робота – поширення інформації про допрофільне і профільне навчання за допомогою мережі Інтернет (сайт, оголошення та ін.), засобів масової інформації, друкованої продукції (інформаційних журналів і газет, брошур, буклетів, листівок).

Ефективність допрофільної підготовки вимагає налагодження дієвої діагностики рівня навчальних досягнень учнів основної школи, профільно-консультаційної психодіагностики з

метою визначення професійних інтересів і якостей учнів для створення однорідних за підготовленістю та інтересами мікроколективів (класів, груп).

VI. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ТА ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

6.1. Психологічний супровід профільного навчання та допрофільної підготовки передбачає три завдання:

- 1) моніторинг та своєчасну корекцію професійно можливих нерівномірностей розвитку учнів;
- 2) поглиблення профорієнтації учнів;
- 3) психологічну діагностику під час добору учнів у профільні класи.

Враховуючи специфіку навчального закладу, психологічний супровід вирішує такі завдання:

- надання допомоги старшокласникам, що зазнають труднощів у навчанні, професійному самовизначенні, плануванні професійної кар'єри, спілкуванні чи психічному стані;
- формування у старшокласників навичок самопізнання, самоаналізу, саморефлексії, готовності до повноцінної професійної самореалізації у сучасних соціально-економічних умовах;
- надання допомоги педагогу через форму "співпраці" у вирішенні різних шкільних проблем і професійних завдань самого педагога.

Психолого-педагогічний супровід процесів професійного самовизначення учнів обов'язково включає в себе і допрофільну підготовку. З цією метою в навчальних закладах, районних ресурсних центрах, методичних центрах (кабінетах) можуть передбачатися посади психологів, методистів з профорієнтаційної роботи.

6.2. Форми психологічного супроводу:

- профорієнтаційна діагностика, спрямована на виявлення інтересів, нахилів, здібностей та професійно важливих якостей особистості у контексті майбутнього професійного самовизначення учнів. Профорієнтаційні діагностичні методики допомагають оцінити рівень готовності до освітніх і професійних перспектив;

- профконсультативна діяльність, що має три етапи: підготовчий, основний і формуючий, і покликана допомогти учням на основі діагностичних даних визначитися із основним та резервним планом здобуття обраної професії, вивчити вимоги професійного середовища та співвіднести їх із власними психофізіологічними показниками, скоригувати особистісні якості, уміння та устремління, знайти альтернативні варіанти професійного вибору. Дана форма психологічного супроводу передбачає корекційно-розвивальні тренінги, інформаційні бесіди, семінари, професіографічні екскурсії;

- профінформаційна робота використовується в основному під час роботи з учнями 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів міста, району, округу, є обов'язковим етапом перед професійним вибором і професійним відбором. Результати діагностики, проведеної в рамках профінформаційної роботи, використовуються при комплектуванні (формуванні) груп учнів для здійснення професійних проб у міжшкільному навчально-виробничому комбінаті чи іншому навчальному закладі.

VII. УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ

7.1. Для реалізації зазначеної Концепції необхідно розроблення та оновлення нормативного забезпечення, організація підготовки педагогічних і керівних кадрів, забезпечення належного науково-методичного та психологічного супроводу, модернізація матеріально-технічної бази, створення нового покоління навчальних планів, програм, підручників і посібників, у тому числі й електронних, належне фінансове забезпечення.

7.2. Нормативно-правове забезпечення

Нові завдання старшої профільної школи вимагають розроблення положення про «Районний ресурсний центр», у якому зосереджується методична, інформаційна, навчальна база, що використовується всіма суб'єктами освітнього округу; про індивідуальне навчання (у тому числі, дистанційне); про ліцеї, гімназії тощо. На рівні навчальних закладів необхідно внести

відповідні зміни до статутів, правил внутрішнього трудового розпорядку тощо, укладання відповідних договорів про співпрацю з іншими навчальними закладами, спеціалізованими закладами музичного, художнього, спортивного та іншого спрямування.

7.3. Підготовка, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для профільної школи

Однією з основних умов реалізації зазначеної концепції є підготовка педагогічних кадрів та перманентне навчання керівників профільних шкіл у системі післядипломної педагогічної освіти. Готовність педагогів до переходу на профільне навчання пов'язана з підготовкою і підвищенням кваліфікації педагогічних кадрів для профільної школи.

Виділяють три показники готовності педагогів до переходу на профільне навчання: мотиваційну готовність, рівень кваліфікації і компетентність у сфері розв'язання завдань старшої школи.

Мотиваційна готовність полягає в проведенні діагностики з виявлення рівня мотиваційної готовності та стимулювання мотивації педагогів до профільного навчання. Це потребує розробки системи заходів мотивації, морального і матеріального стимулювання, здійснення поточних заходів з підтримання мотивації та введення нової організації та оплати праці педагогів з урахуванням їхньої участі в системі профільного навчання.

Під *професійною компетентністю вчителя* розуміється інтегральна характеристика, що визначає здатність розв'язувати професійні проблеми й типові професійні завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійної педагогічної діяльності з використанням знань, професійного і життєвого досвіду і цінностей.

При організації підготовки вчителя слід враховувати, що учитель профільної школи має вміння забезпечувати:

- варіативність і особистісну орієнтацію освітнього процесу (проектування індивідуальних освітніх траєкторій);
- практичну орієнтацію освітнього процесу з введенням інтерактивних, діяльнісних компонентів (освоєння проектно-дослідницьких і комунікативних методів);
- завершення профільного самовизначення старшокласників і формування здібностей і компетентностей, необхідних для продовження освіти у відповідній сфері професійної освіти;
- проектування освітнього процесу, спрямованого на самовизначення і самореалізацію старшого школяра, а також самовизначення в профілюючій професійній сфері, розвитку професійних намірів та інтересів;
- максимальну індивідуалізацію навчання, посилення творчого, самостійного початку в діяльності учнів, до розвитку їх дослідницької та проектної діяльності, організації соціальних практик, супроводу індивідуальних освітніх програм як обов'язкових компонентів навчального процесу;
- організацію продуктивної взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу на засадах кооперації, рівноправного співробітництва та співтворчості;
- організацію соціального партнерства, враховуватиме як освітні запити старшого школяра, так і запити регіонального ринку праці;
- проектування освітнього середовища, що істотно розширює освітній простір за рахунок включення різноманітних соціокультурних факторів і соціокультурних інститутів, освітніх ресурсів;
- здійснення професійної самоосвіти як джерела особистісного та професійного зростання на основі задоволення своїх потреб, інтересів, ціннісних установок, життєвих цінностей і планів.

Нові вимоги до вчителя в умовах переходу до профільного навчання диктують необхідність подальшої модернізації педагогічної освіти та підвищення кваліфікації діючих педагогічних кадрів.

Моделі структури та змісту підготовки фахівців для профільної школи на основі сучасних підходів до організації педагогічної освіти

Модель 1. Для забезпечення необхідного рівня професійної підготовки вчителів при переході на профільну школу передбачається всім учителям, які виявили бажання працювати в профільній

школі, пройти підвищення кваліфікації при обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти та отримати відповідне свідоцтво (посвідчення, сертифікат).

Модель 2. На базі ВНЗ педагогічного спрямування організувати професійну підготовку фахівців (вчителів, педагогів) з метою забезпечення профільної школи висококваліфікованими кадрами. Слід в рамках підготовки за спеціальностями та напрямками педагогічної освіти ввести необхідні спеціалізації та магістерські програми з урахуванням потреб профільної школи.

З метою забезпечення необхідного рівня професійної підготовки педагогічних працівників, які працюють у класах з профільним навчанням, необхідно також залучити їх до участі у роботі постійно діючих методичних об'єднань, груп тощо.

Директор департаменту

О.В. Єресько